

Adalék az adventív (honosított, honosított) növényfajok ismeretéhez

Az Erdészeti Lapok 2002. februári számában *Bartha Dénes* kitűnő összefoglalást közöl az adventív növényekről, elsősorban a fa- és cserjefajokról. Jól rendszerezett áttekintést olvashatunk ebben az írásban, valamennyiünk okulására szolgálhat. Az adventív fajok gyors terjedésének okát elsősorban szaporodási stratégiájukban jelöli meg, a bőséges maghozam, a kiváló sarjadzóképesség és az igénytelenység azok a tulajdonságok, amelyek a sikertörténet magyarázatául szolgálnak. Az értékelésből – megítélésem szerint – a termőhelyi megközelítés maradt ki, ehhez kívánok néhány adalékkal szolgálni. Mondanivalómat a Duna–Tisza közének példájával szemléltetem, ehhez rendelkezem megfelelő adatokkal.

Az adventív növényfajok az egykori, természetes megjelenésű növényfajok kiszorításával jutottak jelenlegi helyükre részben spontán terjeszkedés, részben – fajok esetén ez a gyakoribb – emberi közreműködéssel. Sikerük oka az, hogy a korábbi, természetesnek minősülő növényzet életfeltételeit szolgáltató élettelen háttér – termőhelyi vagy ökológiai tényezők összessége – az elmúlt 200–300 évben gyökeresen megváltozott, és az adventív növényfajok ezekhez a változásokhoz tudtak jobban igazodni, mint a természetesek. A változások közül a teljesség igénye nélkül sorolok fel néhányat:

1. *Megváltoztak a vízrajzi viszonyok*, és gyengül a növények vízellátottsága, ennél fogva a természeti adottságok szárazabbra változtak, ennek tényei:

– A XIX. században folyószabályozásokat végeztek. Következmenyei:

a) A kanyarok átvágása miatt rövidült a folyómeder, nőtt a meder esése és ez meggyorsította a víz levonulását. A meder rövidülése a víztározó képességet csökkentette, a rövidebb mederben kevesebb víz fér el, az árlevonulás nagyobb vízmagassággal lehetséges. Ezt *Magyar Pál* Alföldfásítás című monográfiája érzékelteti. A Tisza korábbi 1211,7 km-es medre 482,8 km-re rövidült, vagyis erősen csökkent.

b) Az Alföld ősi állapota a folyószabályozást megelőző időszakban 2/3-ad részében mocsár és vízjárta terület volt, csak 1/3-a száraz. A vízköntések vízének visszavonulása után a mélyedésekben jelentős mennyiségű víz maradt vissza, ez nagy kiterjedésben kedvezett a mocsári

növényzetnek. A gátak megépítése ezt az előtést megszüntette, vele együtt a vízátlások vízének talajvízre tett hatását is.

c) A folyószabályozások utáni vízrendezések nyomán korábbi alföldi vízfolyások is megszűntek.

d) A gátak építése után megmaradt mocsaras területeket sokfelé csatornázták. Az ezt megelőző állapotot Kunszentmiklós szülötte, a Kossuth-díjas *Varga Domokos* erdőmérnök a következőkkel jellemzi: „A területet sokfelé laposok, székek, tavak, bogárcsók, tocsgók, őrjegek, vízfogó hajlatok, fertők, lápos részek, ingoványok, lacák, csintoványok, dzsindzsások, szittyók, kákások, gödrös laposok, kelők, sömjének, tisztások, pocsolyások borították” (az ízes megnevezések egyike-másika érdekes lenne további használatunkra!). Majd így folytatja: „Bizonyos, hogy ezeknek a szép múlt időknek velejárói a posvány, mocsár, malária, mindenféle egyéb betegség s a legprimitívebb állapotok voltak”. A csatornázások szükségességét nem lehet vitatni, hirtelen jött özönvizek, hóolvadákvizek belvizeket okoznak, és ezek levezetésére szolgálnak a csatornák. Ha akkor ásnák őket, amikor a települések nyakán a víz, elkéstek. Ezeket tehát nem lehet nélkülözni, inkább üzemeltetésük szakszerűségére kellene jobban ügyelnünk.

e) Az ismétlődő nagy területű vízköntések megszűnése előhívta a szikes talajokat is. *Ballenegger Róbert* kiváló szikes talaj tudósunk szerint a szikesek eredetileg is voltak, csak víz borította őket, lecsapolása után kerültek a felszínre. Előbukkanásuk tehát valamiképp kapcsolódik a vízrendezési munkálatokhoz.

2. A XVIII. század végén, XIX. sz. elején nagyszabású homokmozgások *változtatták meg a talajok állapotát*. A már kialakult talajokat a szél elhordta, a megmaradottakat letakarta és teljesen új termőhelyi minőséget hozott létre. A homokmozgást részben a hadi cselekményekkel összefüggő erdőirtások okozták, de az is, hogy a békés időszakokban szaporodó bevándorlások, bevándoroltatások által is növelt létszámú lakosságnak szüksége volt újabb termőterületekre. A nagyszabású homokmozgást azonban elsősorban a kevesebb ember eltartására alkalmas szilaj állattenyésztésről a szántó- földi művelésre áttérés okozta. Az állattar-

táshoz zárt növénytakaró volt szükséges, ezt ugyan a marha járása helyenként megbontotta és a disznó túrása is hatott, azonban ez csak helyi jelentőségű homokmozgást okozott. Jelentősebb volt a nagy területű, szántásokkal megmózdított és lazává tett homok vándorlása. *Szabó Kálmán*, Kecskemét szőlőgazdálkodásának múltját bemutató könyvében erről így ír: „A futóhomok elterjedésének okát nem kereshetjük másban, mint a hódoltság után alföldünkre özönlő idegen népáradat és az 1742. évi megváltakozással visszatelepülő kunok gyorsan szaporodó telepeinek, községeinek gazdálkodásában. Nekik az Alföld silányabb, homokos területe jutott. Azon kellett megélniük. Amikor a XVIII. század második felében az addigi, majd egyedüli jövedelmi forrást jelentő jószágtenyésztés helyett a földművelés lép előtérbe, a kunok – nem lévén más földjük – feltörték a silányabb homokot s a száraz, szeles időjárás is hozzájárult, hogy a megindult homok, mint tenger áradása, előtéssel fenyegetett minden élőföldet”.

Ehhez az idézethez még hozzá kell tennünk azt, hogy a még jobb eltartóképességgel rendelkező későbbi szőlő- és gyümölcsstelepitések pedig mélyfogatásos talaj-előkészítést kívántak és ez még erősebb változást hozott a talaj állapotában – az erdőültetvényeknél talán nagyobb felületen. Számolnunk kell még a belterjes mezőgazdálkodással együtt járó erőteljesebb talajszellőzés humuszkészletek gyorsabb lebomlását előidéző hatásával is, valamint az ültetvények gépi művelését elősegítő rónázásokkal is. Utóbbi a hullámos terepfelszín egyengetését jelentette a kialakult talajviszonyok drasztikus megváltoztatása árán. Vagyis a talajtakaró az eredeti, természetes állapothoz képest igen jelentősen megváltozott.

Az elmondottakból a következőket vonhatjuk le:

1. Az elmúlt néhány száz év alatt a Duna–Tisza köze természeti viszonyai visszafordíthatatlanul és gyökeresen megváltoztak.

2. A korábbi állapothoz szokott növényzet részére az új körülmények ritkán nyújtanak megfelelő lehetőséget, ezért visszaszorulásuk a megváltozott természeti viszonyok következménye és a helyükre érkezett adventív növényfajok

megtelepedése vagy megtelepítése alkalmazkodás az új körülményekhez.

3. Mindez nem jelenti a korábbi őshonos és természetes fafajok teljes kiszorítását, gondos termőhelyfeltáró munkával meg lehet keresni és meg is kell keresnünk azokat a területeket, ahol az őshonos vegetáció számára még maradt esély, de ez csak a termőhely ismeretére alapozottan lehetséges. Felszínes, csupán a növényzetre épülő értékelés nem ad biztos eredményt.

4. Szó esik napjainkban a *Dansky*-féle „Zöld-könyv” sorozat újrakiadásáról. Ehhez szükség van más tájakon is a természeti adottságok elmúlt évszázadokban történt változásait is mérlegelni és a szakmai javaslatokat ehhez igazítva összeállítani.

5. Végül, visszatérve a Duna–Tisza közére, a leírtak igazolják a megváltozott fafajösszetételt, az akác és fenyők előretörését. Ezek a fafajok a növényi faji sokféleséget jelentősen szűkítik,

de fontos környezetvédelmi szerepet töltenek be a talajok megkötésével és a talajfejlődés újraindításával, de a levegő feleslegesen megszorított szén-dioxid-tartalmának megkötésével is. A kétféle, környezeti szempontból mérlegelni szükséges álláspont közül mihamarabb meg kell határozni az elsőbbséget és ennek szellemében tervezni az erdőgazdálkodást. Megalapozatlan bírálatok helyett erre van szükség!

Bambi helyett erdőt:

ökológiai megfontolásból a vadlétszám radikális korlátozására készül a német földművelésügyi miniszter

A zöld szervezetek már évek óta módosítani akarják a német vadászati törvényt, de minden eddigi próbálkozásuk a befolyásos, hagyományos beállítottságú vadászok és az erdőtulajdonosok lobbizása miatt zátonyra futott. Most viszont a zöld pártállású földművelésügyi miniszter, *Renate Künast* az ökológiai álláspontot érvényesíti. Kezdeményezésére a koalíciós szerződésben rögzítették, hogy „...a vadászati törvényt a természetközeli erdőgazdálkodás és állatvédelmi szempontok érdekében módosítani fogjuk”.

Ez az ártatlannak tűnő szöveg sok vérontással fog járni az erdőben. Az őzek számára a jegenyefenyő, a tölgy, a kőris vagy juhar valóságos ínycsalat. Úgy visszarágják a fiatal fákat, hogy az újulat kipusztul és az erdő képtelen természetesen felújulni. Egy Baden-Württemberg tartományban az elmúlt évben készített erdészeti szakvélemény szerint a vadvédelem nélküli újulatokban a tölgyek 71%-a, a jegenyefenyők 59%-a, a bükkcsemeték 32%-a közepesen vagy erősen károsított. Szakértők becslése szerint a szövetségi állam területén az erdei vadkár évente legkevesebb 150 millió euróra rúg.

December közepén a zöld szervezetek képviselői a minisztériumban *M. Berninger* államtitkárnak ismételtan előterjesztették elképzeléseiket a törvény mielőbbi megváltoztatására. E szerint a jövőben a vadgazdálkodás biztosítson elsőbbséget az erdőnek („Baum vor Bambi” = Bambi helyett erdő). A követelmény: a jelenlegi évi egy millióról jelentősen meg kell növelni az őzek kilövését. Az államtitkár egyetértett és megígérte, hogy az új vadászati törvényjavaslatot 2003. év közepére elkészíti.

A törvényt módosítás szükségességét a zöld szervezetek azzal indokolják, hogy a jelenlegi szabályozás szelleme még mindig az 1934-es, Hermann Göring által elrendelt birodalmi vadászati törvényt követi.*

„A régen túlhaladott vadászati előírások különösen a trófeás vadat ajnározzák” mondja *E. Emmert*, az ökológiai vadászszövetség országos elnöke. Az őzbak vadászidénye például tisztán a trófea elejtést szolgálja. Az idény május 1-től október 15-ig tart, tehát amíg a bak agancsát hordja. Télen, amikor levetették agancsukat, a bakokat a következő vadászidényig megkímélik. Az ökövadászszövetség jó esélyekkel követeli a minisztertől, hogy a hímek elejtését a trófeás időszaktól függetlenül, május 1-től január 31-ig szabályozza.

Ezenkívül azt is követelik, hogy a kilövésre engedélyezett őzek számát a jövőben ne korlátozzák. Jelenleg a megyék (Landkreis-ek) vadászati hatóságai határozzák meg, hogy a vadászterü-

leteken mennyi vad ejthető el. Az átlagos évi kvóta 100 hektár erdőterületre számítva, mintegy 9 őz. A jövőben az erdőtulajdonosnak, mint ahogy eddig is, előírnák a minimális elejtendő létszámot, de hogy ezenfelül mennyit kíván kilőni, azt magának kellene eldöntenie.

A minisztériumban ezen túlmenően azt is vizsgálják, hogy nem kellene-e megtiltani az őzek téli etetését. A jelenlegi gyakorlat oda vezetett, hogy az elmúlt száz év alatt az őzek létszáma gyakorlatilag megtízszereződött és ma eléri a kétmilliót. Az erdészek az újulatot már csak kerítésekkel tudják ettől a csapástól megvédeni. A német vadvédelmi kerítések mára olyan kiterjedést értek el, hogy többszörösen körbeérnek a földgolyót.

A hagyományos vadászok ezt elfogadják. Szervezetük a Német Vadászati Védegyelet erőteljesen tiltakozik a bejelentett változtatások ellen. „Tartamosan kívánjuk hasznosítani a természetet és a jövőben is szeretnénk terítéket látni” dühöng *C. Freiherr Heeremann*, az Egyelet jelenlegi elnöke, amely 300 ezer szervezett vadászt tömörít.

P.H. Carstensen szövetségi parlamenti képviselő (CDU), aki hosszú évekig a mezőgazdasági bizottság elnöke volt, ugyancsak figyelmeztet, hogy az Unió nem támogatja a szövetségi vadászati törvény módosítását. „Az erdő elsőbbségi elve” helyett jobb „az erdő-vaddal együtt” elv – mondja a képviselő, aki maga is szenvedélyes vadász. Különben is, a vadgazdálkodás révén a vadászok sokat tesznek a közjónak. Carstensen szerint „aki a hétvégén az erdőben sétál, és őzeket lát, az végül is örül neki, nem?”

„*Der Spiegel*” német hírmagazin 1/2003-as számában megjelent cikk szövegből fordítását *Mátyás Csaba* készítette.)

* Herman Göringről közismert, hogy szenvedélyes vadász volt. (ford. megj.)